

MARY PILON

MONOPOLIȘTII

Obsesia, furia și scandalul din spatele
celui mai iubit joc de societate din lume

Traducere din limba engleză de
Dana Dobre

 ACT și Politon

2019

THE MONOPOLISTS

Copyright © 2015 by Mary Pilon

Originally published by Bloomsbury USA, New York, 2015

© 2019 Editura ACT și Politon pentru prezenta ediție românească

Editura ACT și Politon

Str. Înclinată, nr. 129, Sector 5, București, România, C.P. 050202.

tel: 0723 150 590, e-mail: office@actsipoliton.ro

www.actsipoliton.ro/blog

Traducător: **Dana Dobre**

Redactor: **Ines Simionescu**

Tehnoredactor: **Teodora Vlădescu**

Editor: **Raluca Giuroiu**

Coperta: **Marian Iordache**

Copyright Manager: **Andrei Popa**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PILON, MARY

Monopoliștii / Mary Pilon; trad.: Dana Dobre. - București: ACT și Politon, 2019

ISBN 978-606-913-486-3

I. Dobre, Dana (trad.)

794

AVERTISMENT: Distribuirea, copierea sau piratarea în orice fel a acestei cărți nu este pedepsită numai prin lege, dar contravine și tuturor normelor și principiilor etice și sănătoase pe care un astfel de titlu le promovează. Ce fel de efect va avea energia pe care vreți să o transmiteți mai departe, dacă aceasta vine prin furt, ilegalitate și lipsă de respect față de autor și față de toți cei care au contribuit la crearea acestei cărți, astfel ca ea să ajungă la dumneavoastră? Împărtășiți cu ceilalți informațiile importante, valorile și lecțiile pe care le-ați aflat din acest material, într-un mod corect și responsabil.

CUPRINS

CAPITOLUL 1

Pagina 11

Profesorul și jocul spargerii
trusurilor

CAPITOLUL 3

Pagina 55

O utopie numită Arden

CAPITOLUL 2

Pagina 33

O femeie inventează

CAPITOLUL 4

Pagina 63

George Parker și
imperiul cartonului

CAPITOLUL 5

Pagina 83

O nouă viață pentru
Landlord's game

CAPITOLUL 6

Pagina 99

Băieții din frății și quakerii
schimbă jocul

CAPITOLUL 7

Pagina 119

Secretul lui
Charles Darrow

CAPITOLUL 8

Pagina 131

Parker Brothers,
de la marea criză
la prosperitate

CAPITOLUL 9

Pagina 161

Conflict, intrigă,
răzbunare

CAPITOLUL 10

Pagina 179

Pledoaria pentru
"Anti-monopoly"

CAPITOLUL 11

Pagina 205

Anspach face
legăturile

CAPITOLUL 12

Pagina 223

Barton sub jurământ

CAPITOLUL 13

Pagina 251

O chestiune
de principiu

CAPITOLUL 14

Pagina 275

Îngroparea

CAPITOLUL 15

Pagina 287

Eliberarea

ANEXĂ

Pagina 299

Ce s-a ales de ei

MULȚUMIRI

Pagina 305

NOTĂ REFERITOARE LA SURSE

Pagina 313

NOTE

Pagina 317

BIBLIOGRAFIE

Pagina 349

NOTĂ DESPRE AUTOARE

Pagina 351

PROFESORUL ȘI JOCUL SPARGERII TRUSTURILOR

„Curtenilor le-a fost arătată tabla de joc¹, iar după o zi și o noapte de gândire intensă, unul dintre ei, Buzurj-mihr, a dezlegat misterul și a fost răsplătit din belșug de suveranul său încântat.”

– KARNAMAK-I-ARTAKH SHATR-I-PAPAKAN, aproximativ 600 î.Hr.

ÎNTR-UNA DIN ZILELE celei mai cumplite perioade ale Marii Crize economice, un comis-voiajor șomer, pe nume Charles Darrow, se retrăgea în subsolul casei sale. Nu avea bani, nici perspective, dar avea o soție și doi fii pe care se străduia cu disperare să îi întrețină.

În timp ce stătea în subsolul rece și umed, lui Darrow i-a venit brusc o idee. A dezlipit o bucată de linoleum și a început să deseneze o tablă de joc cu străzile și proprietățile din Atlantic City. Dacă nu putea să își întrețină familia, putea măcar să o înveselească prin intermediul unui joc care le va aduce aminte de zilele mai bune pe care le petrecuseră împreună în vacanțe, pe plajele din New Jersey.

Mișcându-se repede, Darrow și-a terminat jocul și l-a prezentat familiei. Au devenit dependenți de el rapid. Le plăcea să cumpere porțiuni din tabla de joc și case în miniatură, cu banii de hârtie pe care îi crease Darrow, și să mute pe tablă pionii – un degetar, o agrafă de birou, un nasture –, în sunetul zarurilor care se rostogoleau.

Darrow a hotărât să încerce să lanseze jocul pe piață. A trimis invenția gigantilor industriei de jocuri, Parker Brothers și Milton Bradley. Ambii l-au refuzat. Darrow a insistat însă, și încet, în mare parte datorită recomandărilor prin viu grai, jocul a început să se vândă. Parker Brothers, companie aflată atunci în pragul colapsului economic, s-a răzgândit și a cumpărat „jocul monopoly” al lui Darrow. A devenit un succes răsunător și i-a salvat de la pieire atât pe Parker Brothers, cât și pe Darrow.

La mijlocul anilor 1930 și multe decenii după aceea, compania Parker Brothers includea această poveste convingătoare despre crearea jocului în fiecare cutie de MONOPOLY pe care o vindea.

Exista o singură problemă: povestea nu era chiar adevărată.

*

RALPH ANSPACH, PROFESOR de economie² la Universitatea de Stat din San Francisco, trântea portiera mașinii. Era în sfârșit acasă. Fusesse încă o navetă chinuitoare, din San Francisco, unde își ținea cursurile, la Berkeley, unde locuia împreună cu familia sa.

Urcă bombănind, cu pași apăsați, scările casei sale în stil victorian – șubredă, dar surprinzător de impunătoare. Traficul de la ora de vârf dintre San Francisco și Berkeley

fusese mereu insuportabil, dar acum el și ceilalți navetiști trebuiau să înfrunte kilometri de coloane de mașini care se retrăgeau către ieșirile de pe autostradă, în căutare de benzină. Era anul 1973 și începuse criza națională a petrolului*. Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC), condusă de membrii săi arabi, crescuse prețul petrolului la nivel mondial, marcând astfel finalul deceniilor în care energia fusese accesibilă. Intraseră în vigoare mecanismele de control al prețului impuse de guvernul Statelor Unite, dar și sistemele de raționalizare. În anumite zile, se vindea benzină doar celor cu plăcuțe de înmatriculare care se terminau cu numere impare; în alte zile, celor cu plăcuțe care se terminau cu numere pare. Ralph a izbit cu piciorul în podea. Asta se întâmplă atunci când se impune monopolul, credea el.

Un bărbat cu o înfățișare dezordonată, în jur de 45 de ani, Ralph avea ochi albaștri, pătrunzători, și aproximativ 1,75 m înălțime. Fiul unui bancher evreu și al unei casnice, se născuse în 1926, în micuțul oraș liber Danzig**, aflat sub administrarea guvernului polonez, dar și în umbra statului nazist al lui Adolf Hitler, aflat în ascensiune. În copilărie, Ralph se obișnuise cu sloganurile antisemitice, cu batjocura copiilor și cu ideea de a se ascunde pe străzi care se înfundau, pentru a evita un potențial conflict. Cu toate acestea, din fericire, el și familia lui au părăsit orașul Danzig în

* Denumită și Prima criză petrolieră, fiind urmată de criza din 1979; a început în octombrie 1973, atunci când OPEC a impus embargo în privința livrărilor de petrol asupra țărilor considerate a fi în favoarea Israelului în Războiul Arabo-Israelian. Printre acestea se numărau: Canada, Japonia, Țările de Jos, Marea Britanie și Statele Unite. Într-un singur an, până în martie 1974, prețul barilului ajunsese de la 3 la aproape 12 dolari. (n.ed.)

** Denumirea germană a orașului polonez Gdańsk. (n.tr.)

1938 și s-au stabilit la New York, unde Ralph a mers la școală, a avut diverse slujbe pentru a-și ajuta familia să o scoată la capăt și a devenit cetățean al Statelor Unite. După ce a absolvit liceul, a intrat în serviciul Armatei Statelor Unite și a fost repartizat în Filipine în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

În 1948, Ralph a luat parte la Războiul Arabo-Israelian. A călătorit prin regiune sub pretextul că este fermier, dar de fapt a luptat de partea israelienilor, ignorând faptul că Statele Unite, în baza unui decret de neutralitate, interziseseră cetățenilor săi să ia parte la război. Ralph nu era genul care să stea cu mâinile în sân în timp ce alții acționau. Când credea în ceva, lupta pentru acel lucru.

După ce a deschis ușa din față, Ralph și-a salutat soția, Ruth, și pe cei doi fii – Mark, de 12 ani, și William, de 7 ani. Abia aștepta să ia o cină modestă împreună cu ei și, de ce nu, să joace după aceea împreună un joc de societate.

Ralph o cunoscuse pe Ruth, fiica celebrului economist Leo Rogin, pe vremea când erau amândoi studenți la Berkeley. Ea studia ca să obțină diploma de licență, iar el spera la o diplomă de doctorat. Ruth era minionă, inteligentă și la fel de interesată de cauzele sociale și politice cum era și el. Împreună, cei doi au participat la marșurile împotriva Războiului din Vietnam și la marșurile organizației Women for Peace (Femei pentru pace). Ruth a fost una dintre fondatoarele filialei din Berkeley a acestei organizații și a coordonat nenumărate întruniri și campanii de informare. Câțiva ani mai târziu, în 1988, Ralph avea să descopere că se număra printre cei a căror implicare politică de la acea vreme ajunsese în atenția Biroului Federal de Investigații, care începuse, printre altele, să îi cerceteze „loialitatea” și să îi monitorizeze deplasările.

În acea seară, după cină, fiii lui Ralph i-au propus să joace împreună MONOPOLY și au scos nerăbdători din dulap binecunoscuta cutie lungă și albă. La fel de inteligenți și îndrăzneți precum părinții lor, băieții erau mai maturi din punct de vedere politic decât majoritatea copiilor de vârsta lor și jucau de mici MONOPOLY. Le plăcea totul la acest joc: proprietățile emblematice din Atlantic City, casele mici, bancnotele de joc, pionii specifici. Obiectivul jocului era să-ți ruinezi toți oponenții și să fii ultima persoană care rezistă, achiziționând proprietăți imobiliare și încasând chirii. Pe măsură ce jucătorii își făceau turul pe tabla de joc, achiziționau proprietăți sau negociau tranzacții pentru ele. Apoi încercau să obțină un grup de figurine de aceeași culoare și să construiască locuințe și hoteluri pe proprietățile pe care le aveau sub monopol pentru a mări chiriile, golind astfel cuferele rivalilor.

În timp ce băieții aranjau tabla de joc și numărau banii, Ralph și-a adus aminte că jucase primul lui joc MONOPOLY în Cehoslovacia, în 1937. Fratele lui mai mare, Gerry, îi propusese să joace acest joc, care, la acea vreme, era pe piață de numai câțiva ani. MONOPOLY i-a oferit lui Ralph una dintre primele imagini ale Americii, un ținut încă foarte îndepărtat pe atunci, care exista numai în atlase și pe globurile pământești miniaturale, la ani lumină distanță de Europa întunecată.

A urmat o seară plină de multe râsete, strigăte și tranzacții nemiloase. Bucuroși, Ralph, Ruth, Mark și William manevrau micuțele figurine de metal de-a lungul tablei de joc, trecând prin mizerabila Baltic Avenue, prin aglomerata St. Charles Place și prin elitista Boardwalk. Au trecut de Start, au adunat 200 de dolari, au mers direct la Închisoare, au

tras cărți Șansă și Cufărul Comunității. William, cel mai mic dintre băieții familiei Anspach, a câștigat jocul.

Nici nu bănuia Ralph că tocmai această seară, atât de obișnuită, era pe cale să îi schimbe viața.

*

A DOUA ZI DIMINEAȚĂ, în timp ce Ruth pregătea micul dejun, Ralph bombănea nemulțumit din cauza titlurilor din *San Francisco Chronicle* – alte știri proaste privind criza petrolului. Cu băieții în preajmă, care îi sorbeau fiecare cuvânt, a început o critică severă la adresa cartelului petrolier OPEC și a relelor pricinuite de monopoli. Războaiele prețurilor erau bune, spunea el pe un ton pronunțat, deoarece făceau să scadă prețurile, dar, atunci când o companie sau o organizație dobândește monopolul asupra unui produs, consumatorii au de suferit.

Înflăcărându-se, Ralph a criticat apoi aspru cultura economică ce favorizase criza petrolului din acel moment – era departe de climatul antimonopol care existase în Statele Unite la sfârșitul anilor 1800 și începutul anilor 1900, spunea el. Pe atunci, ideea „spargerii trusturilor” sau a fragmentării marilor monopoli și trusturi era parte a discursului politic național și intraseră în vigoare legi antimonopol severe. Legile apăruseră ca răspuns la monopolul impus de John D. Rockefeller și Andrew Carnegie asupra industriei petrolului și a oțelului, monopol care făcuse prețurile să crească teribil și, spuneau criticii, distrusese multe afaceri mici și scăzuse serios standardul de viață în America.

Brusc, William și-a întrerupt tatăl. Tocmai câștigase un joc de MONOPOLY cu o seară în urmă, i-a amintit. Fusesse

foarte distractiv. Așadar, cum puteau monopolurile să fie atât de rele? Făcuse ceva rău câștigând jocul?

Ralph a reflectat la întrebarea fiului său. Impresionat, a recunoscut că are dreptate. Jocul de societate răsplătea ceva ce în realitate făcea rău oamenilor. Nu era o crimă să faci bani, dar era o crimă să monopolizezi un produs sau o industrie și să îți zdrobești oponentii. În timpul lungii sale navete către San Francisco, Ralph a continuat să se gândească la ce spusese fiul său.

*

LA UNIVERSITATEA DE STAT DIN SAN FRANCISCO, Ralph era vestit printre studenți pentru sacourile sale boțite de catifea reiată, cu petice din piele la coate, pentru părul său care arăta „de parcă ar fi fost pieptănat cu furculița”³, pentru prezența sa constantă la protestele politice și pentru cursurile complexe de introducere în economie. Biroul său era un ocean de hârtii, scrisul său de mână, o mângăleală obscură.

Anii 70 erau în plin avânt⁴: drogurile se găseau pe toate drumurile, prolifera iubirea liberă, iar tensiunile dintre studenții mai radicali de la universitate și membrii mai rigizi ai administrației școlii erau în creștere. Într-un incident care avusese loc cu puțin timp înainte, un student doctorand renunțase la obișnuitul costum și la cravată și venise la curs în costumație completă de travestit: ciorapi de plasă, o pălărie cu boruri mari, o rochie cu umerii goi și o haină de blană, pentru a-i face pe oameni să își reevalueze modul de gândire, spunea el.

În acest caleidoscop⁵ încerca Ralph să își insuflă ideile legate de Adam Smith*, omul cunoscut la scară largă ca fiind un George Washington al științelor economice. La un seminar pentru doctoranzi, Ralph a ținut o prelegere despre lucrarea din 1759 a lui Smith, *Teoria sentimentelor morale*, în care acesta afirmă că oamenii sunt conduși de propriul interes, dar pot fi motivați să facă bine și celorlalți, dacă circumstanțele sunt favorabile. Un exemplu pe care l-a oferit Ralph: într-o familie sau într-un alt grup mic predomină altruismul, dar, cu cât membrii acestui grup se îndepărtează unul de celălalt, cu atât comportamentul fiecăruia va fi mai puțin altruist. În *Sentimentele morale* a introdus Smith celebra metaforă a „mâinii invizibile”**, pentru a descrie acest comportament de autoreglare. Studenții lui Ralph învățau și despre modul în care companiile care își urmăresc propriul interes obișnuiesc să își distrugă concurența, înghețând prețurile, ca să obțină control asupra unei industrii, cu scopul de a-și crește profiturile. Lecția lui Ralph: capitalismul și concurența de piață constituie cel mai bun sistem economic din lume, dar el este subminat în permanență de monopoliștii lacomi. Deoarece Adam Smith pledase și el

* Economist, om politic și filozof scoțian din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Teoretician al conceptelor de „comerț liber” și „capitalism”, a contribuit la introducerea economiei ca disciplină academică modernă. Lucrările sale fundamentale sunt: *Teoria sentimentelor morale*, din 1759, și *Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei*, din 1776. (n.ed.)

** Conceptul de „mână invizibilă”, introdus de Adam Smith, face referire la modul în care indivizii, prin faptul că își urmează propriul interes, stimulează de fapt în mod indirect economia. Smith consideră că, în cazul societăților capitaliste, urmărirea binelui propriu contribuie la binele societății. În cadrul mecanismului pieței, guvernat de acest principiu, acțiunile cele mai eficiente și benefice vor fi și cele mai profitabile. (n.ed.)

împotriva monopoliştilor, teoriile sale nici că puteau fi mai relevante pentru ceea ce se petrecea în anii 1970, cel puțin din punctul de vedere al lui Ralph.

În timpul seminarului, în acea dimineață în care fiul său îi pusese întrebarea referitoare la MONOPOLY, gândurile lui Ralph reveneau mereu asupra jocului. Putea să folosească în vreun fel acest joc pentru a-și ilustra argumentele împotriva monopolului, în ciuda faptului că jocul pune accent pe călcarea în picioare a concurenței? Sau, și mai bine, exista oare o altă variantă a jocului, mai agreabilă din punct de vedere filozofic, pe care putea să o folosească? În următoarele zile, a sunat la câteva magazine de jucării pentru a afla, dar nu a găsit nimic.

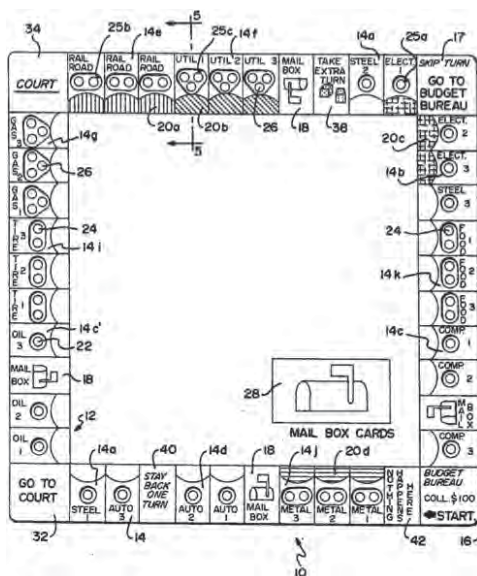
La scurt timp după aceea, pe când discuta despre Adam Smith la unul dintre cursurile sale, Ralph a menționat că, spre marea sa consternare, unul dintre cele mai populare jocuri de societate din lume le inducea oamenilor un sentiment plăcut cu privire la cuvântul „monopol”, deoarece le reamintea că jucaseră jocul în copilărie. Un joc capitalist de societate mai bun, spunea Ralph, ar fi unul în care jucătorii ar concura unul împotriva celuilalt pentru a produce bunuri de calitate superioară, la un preț mai mic, în timp ce guvernul ar reglementa sau ar interzice monopolurile. Pe scurt, jocul ar transmite opusul a ceea ce transmitea jocul celor de la Parker Brothers.

Apoi i-a venit ideea. Putea să creeze un joc antimonopol.

*

CU AJUTORUL fiilor săi⁶, Ralph s-a apucat în curând să facă exact acest lucru. Mark a desenat cărțile, iar Ralph a creat banii de joc, după modelul bancnotelor din timpul Invaziei

Japoneze*, pe care le dobândise în anii 1940. În jurul perimetrului tablei de joc a desenat proprietăți ce reprezentau conglomerate** din domeniile metalului, oțelului, petrolului, cauciucului și căilor ferate. Obiectivul jocului era ca jucătorii să desființeze conglomeratele, fiecare dintre ei fiind un „spărgător de trusturi”. Jucătorii câștigau puncte distrugând monopolurile și făcând alte fapte bune. Câștigătorul era cel cu punctajul cel mai mare.

Schiță timpurie a jocului ANTI-MONOPOLY de spargere a trusturilor, realizat de Ralph Anspach.

(Oficiul pentru Brevete și Mărci al Statelor Unite)

* Cunoscută și ca Expediția din Vietnam, a avut loc în septembrie 1940 și a fost o operațiune militară prin care Imperiul Japonez a încercat să împiedice Statele Unite să aprovizioneze China cu arme, combustibil și alte provizii. (n.ed.)

** Formă de monopol rezultată prin fuziunea unor companii care își desfășoară activitatea în cele mai diverse ramuri și sectoare de producție. (n.ed.)